

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВВЕДЕННЯ РЕЖИМУ ВОЄНОГО СТАНУ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

КОТЬКО Марія Ігорівна - студентка 2 курсу 6 групи факультету юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1460-2200>

УДК 340.132

DOI 10.32782/NP.2022.2.5

У сучасній правовій державі першочерговим завданням є забезпечення захисту та реалізації прав та свобод людини та громадянина. Методи такого забезпечення спостерігаються в напрямках державної політики у сфері розвитку головних інститутів. Стратегії збільшення ефективності взаємодії між органами державної влади та громадянами. Проте, у сьогочасних реаліях існує інститут режиму воєнного часу, який певним чином обмежує деякі права та свободи людини і громадянина. У такому випадку слід проаналізувати в порівняльному аспекті напрямки здійснення політики, які покладені в основу мети забезпечення реалізації основоположних прав та свобод людей. До таких прав зазвичай відносять різноманітні права, що стосуються фізичного існування особи та діяльності її як індивіда. Права ж громадянина визначаються державою. Головне завдання цих прав – забезпечити участь громадянина в державно-політичному житті шляхом надання йому відповідних юридичних можливостей.

Ключові слова: державна політика, воєнний режим, права і свободи, гарантії, судовий захист, верховенство права, виконання рішень, Конституція України, обов'язки.

Постановка проблеми

Під час ведення воєнного режиму конституційно закріплено законне обмеження деяких прав та свобод людини і громадянина. Проте, державна політика повинна бути спрямована на якомога ефективніший захист та забезпечення реалізації основоположних прав. Однак, на практиці спостерігається порушення та недодержання цих

прав та не передбачені шляхи захисту в разі порушення.

Мета статті

Головною метою роботи є порівняння напрямків політики забезпечення захисту реалізації прав і свобод людини та громадянина в сучасній правовій державі та під час ведення режиму воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини досліджує низка як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: В.Бакуменко, В.Дзюндзюк, В.Дрешпак, С.Дубенко, Ю.Кальниш, В.Купрій, О.Кучеренко, О.Лебединська, М.Лесечко, П.Надолішній, Ю.Полянський, Л.Приходченко, П.Рабінович, Я.Радиш та інші.

Виклад основного матеріалу

Державна політика у сфері захисту прав громадян розглядається як сукупність дій системи органів державної влади, які відповідають цілям, засадам, напрямкам вирішення проблем у певній сфері суспільної діяльності. Дії влади спрямовані на задоволення головних потреб, використання можливостей, сформульовані із зазначенням очікуваних результатів та їхнього впливу на наявний стан справ і конкретне розв'язання проблем.

Права та свободи громадян забезпечуються й реалізуються на практиці лише за умови їх надійного захисту. Загалом визначають такі основні конституційні гарантії прав і свобод: загальні гарантії прав і свобод людини й громадянина (захист прав і свобод - обов'язок держави, самозахист прав і свобод, судовий захист, міжнародний захист, відшкодування збитків, невід'ємність прав і свобод); конституційні гарантії правосуддя (гарантії підсудності, право на юридичну допомогу, презумпція невинуватості, право на перегляд вироку тощо); конституційні обов'язки людини й громадянина (рівність обов'язків, дотримання Конституції та законів, повага прав і свобод інших осіб) [1].

За політичного процесу необхідно чітко сформулювати державне бачення майбутнього, сформувати механізми реалізації, визначити довгострокові або короткострокові цілі, здійснити стратегічне планування, розробити різні варіанти політики, провести кампанію підтримки; реалізувати заходи відповідно до зазначених термінів; оцінити вплив політики [2].

По-перше, слід визначити поняття державної політики. Так, мається на увазі форма мислення, яка відображає закономірні зв'язки і властивості державної політики, які покладені на найефективнішу реалізацію прав та свобод людини і громадянина. Державна політика – це цілеспрямована, відносно стабільна, свідомо-вольова, правова форма організації та здійснення діяльності держави або інших уповноважених нею суб'єктів, що за допомогою спеціальних засобів, методів і процедур спрямована на вироблення стратегічного курсу розвитку найважливіших сфер життєдіяльності суспільства і тактичного управління ними з метою найбільш оптимального узгодження інтересів соціальних суб'єктів [3].

З метою досягнення встановлених цілей та реалізації основних завдань процес державної політики складається з декількох етапів, що створює послідовність дій, які, у свою чергу, взаємопов'язані між собою та здійснюються за певним проміжком часу з певною метою.

По-перше, при виявленні проблеми з метою встановлення пропущень, визначен-

ня причини та розробці нового варіанту політики слід структурувати виявлене порушення. По-друге, з метою надання політиці релевантних знань стосовно майбутньої кон'юнктури, яка, у свою чергу, складається внаслідок впровадження альтернативної політики, слід використовувати прогнозування. Так, прогнозування може вивчати потенційно вірогідні та нормативно значимі перспективи, оцінювати наслідки наявних і запропонованих політичних програм, визначити вірогідні майбутні обмеження у справі досягнення поставлених цілей і оцінювати політичну здійсненість різних варіантів стратегії. Наступний етап визначається моніторингом, а саме, вивчення наслідків уже піротної та впровадженої політики. Такий етап допомагає виробникам проаналізувати та визначити більш ефективні напрямки політики. Такий нагляд впливає на держані програми, застосовуючи різноманітні індикатори політики у сферах охорони здоров'я, освіти, забезпечення житлом, соціального забезпечення, злочинності, науки й технології. Останній етап визначається оцінюванням та порівнянням від очікування та реальністю дієвості обраного напрямку політики. Моніторинг застосовується не лише до оцінювання результатів та наслідків, а також з метою прояснення та оцінені цінностей, якими керується політика під час розробки стратегій, та адаптування політики до нових світових стандартів.

Державна політика складається з двох частин закріплення на законодавчому доктринальному рівні ключових аспектів формування та реалізації державної політики у сфері адміністративно-правової охорони права і свобод людини і громадянина.

Так, у першу чергу, це загальносоціальна складова частина з питань спрямування та становлення громадянського суспільства та розвитку механізмів забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. Та іншою складовою є інституційно-функціональна частина, яка полягає у здійсненні адміністративних реформ, реалізації публічного управління, правового статусу й реформування суб'єктів публічної адміністрації, здійснення децентралізації влади.

Вагомим проявам реалізації спрямованості державної політики у сфері розвитку й сприяння існуванню громадянського суспільства є затвердження постановою Кабінету Міністрів України від 15.10.2004-№ 1378 Порядку проведення консультацій із громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Схвалення розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 № 1035-р Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства передбачало налагодження ефективної взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства. Вона повинна базуватися на партнерстві, взаємозаінтересованості в досягненні цілей, пов'язаних із процесом демократизації всіх сфер державного управління і суспільного життя, соціально-економічним і духовним прогресом, всебічним забезпеченням захисту у прав і свобод людини та громадянина [4].

Згідно з указом Президента України від 24.03.2012 № 212/201, стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, головною метою державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні є створення більш сприятливих умов, спрямованих на задоволення інтересів, захист прав і свобод людини і громадянина, становлення громадянського суспільства на засадах безпосередньої, представницької демократії, широкого впровадження форм демократії участі, самореалізації та самоорганізації громадян. [5]. Згідно із значенням указом, в основу стратегії покладено розширення взаємодії громадян з суб'єктами владних повноважень, підтримка інститутів громадянського суспільства, забезпечення високого рівня дотримання прав і свобод людини і громадянина та створення відкритої та паритетної взаємодії представників владних структур з різними прошарками населення

Чинна на сьогодні Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, затверджена указом Президента України від 26.02.2016 № 68/2016, окреслює, що у вказаний період державна політика враховує, зокрема, пріоритет прав і свобод людини і

громадянина; верховенство права, прозорості, відкритості й відповідальності органів влади та громадянського суспільства [6].

Не менш важливою є реалізація політики в аспекті визначення й забезпечення пріоритетності прав і свобод людини та громадянина у сфері публічного управління. Такий напрям закріплено в указі Президента України від 25.08.2015 № 501/2015 Національної стратегії у сфері прав людини. Усі стратегічні спрямування державної політики реалізуються компетентними органами виконавчої влади, у цьому випадку – через План дій із реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393-р [7].

Отже, напрям політики у сфері захисту прав громадян у сучасній правовій державі спрямований на розвиток громадянського суспільства через сприяння діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження взаємодії між владними структурами та громадянами, визначення й забезпечення пріоритетності прав і свобод людини та громадянина у сфері публічного управління.

Щодо інституційно-функціональної складової частини державної політики у сфері адміністративно-правової охорони права і свобод людини і громадянина, то вони спрямовані на закріплення та розвиток підходів, які зазначені раніше.

Важливим напрямком реалізації забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина є концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р, Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474-р [8].

Доповненням є Стратегія реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2015-№ 227-р, Стратегія реформування судо-

устрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схвалена указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015, Концепція оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1013-р, Концептуальні напрями реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1101-р, які також спрямовані на реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, з метою ефективної реалізації політики захисту прав громадян.

З метою ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина, передбачається активне державне втручання в процес юридичного регулювання суспільних відносин, гарантування соціальних свобод. Проте, законодавство, у свою чергу, передбачає методи обмеження на державне втручання для забезпечення захисту від порушення прав та свобод людини.

По-перше, це метод прямої демократії голосування, інтенсивність вподобань і пакетування позицій. По-друге, представницька влада, вплив організованих інтересів, географічні виборчі округи, обмежені часові горизонти, породжені виборчими циклами, позування перед громадськістю. По-третє, це бюрократичне забезпечення, проблеми державних інститутів, труднощі оцінювання наданих послуг, обмежена конкуренція, захист прав державних службовців, бюрократичні ігри з державно-політичними рішеннями. По-четверте, децентралізація [9].

Питання децентралізації влади розглядається більш детально так, як воно досить суттєво впливає на процеси організації та здійснення адміністративно-правової охорони прав і свобод людини і громадянина. Так, нормативно-правовим актом, який закріплює стратегію розвитку цього інституту влади, є Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р, Державна стратегія

регіонального розвитку на період до 2020 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385, План заходів із реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019–2021 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.01.2019 № 77-р.

Поняття воєнного режиму визначається в ст. 1 в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Так, воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [10].

Ведення воєнного режиму передбачає обмеження деяких прав та свобод людини і громадянина. Так, військовим командуванням може встановлюватися обмеження та заборони, пов'язані з вільним пересуванням та перебуванням громадян у певній місцевості, запроваджуватися обов'язкова перевірка документів та огляд особистих речей, транспортних засобів, вантажів, житлових та нежитлових приміщень. Під час воєнного стану може бути запроваджено комендантську годину, яка передбачає обмеження перебування громадян на вулицях у певний час доби. Громадянам, які перебувають на військовому обліку, може заборонятися змінювати місце проживання або перебування без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки. В умовах воєнного стану у громадян може примусово відчужуватися майно, необхідне

для потреб держави, це можуть бути транспортні засоби, сільгосптехніка, мисливська зброя та інше. Вартість відчуженого майна компенсується на підставі документа, що містить висновок про вартість майна. Компенсація може проводитися одразу або після закінчення дії правового режиму воєнного стану. Також на території, де введено воєнний стан, може запроваджуватися трудова повинність, яка полягає у виконанні робіт, пов'язаних з організацією оборони та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій. Забороняється залучати до суспільно корисних робіт малолітніх дітей та дітей віком від 14-15 років, жінок, які мають дітей віком до 3 років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я[11]. Такі обмеження визначаються законними згідно з положенням Конституції України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Проте, державна політика спрямована на захист основоположних прав та свобод людини та громадянина. Так, у законі зазначені права, які не мають порушуватися під час ведення воєнного стану: право мати рівні з іншими конституційні права і свобода та бути рівними перед законом; право громадянина України не бути позбавленим громадянства і право змінити громадянство, право не бути вигнаним за межі України, права на піклування та захист з боку держави під час перебування за кордоном; право на життя і право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (необхідну оборону), право кожної людини звертатися до держави з вимогою захистити її життя і здоров'я; право кожного на повагу до його гідності і право не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, право не бути підданим без власної згоди медичним, науковим чи іншим дослідям; право на свободу та особисту недоторканність, право не бути заарештованим або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановлених законом; право кожного заарештованого чи

затриманого зразу ж знати мотиви арешту чи затримання, з моменту затримання мати право на захист і користуватися правовою допомогою захисника; право вимагати негайного повідомлення родичів про арешт або затримання.

У разі порушення цих прав держава передбачає шляхи захисту. Так, в умовах воєнного стану людина може звернутися за захистом до правоохоронних органів підрозділів Національної поліції України, прокуратури, Служби безпеки України, а також до інших органів влади, які продовжують працювати у цій місцевості. Також захистити свої права можна за допомогою звернення до суду. Щодо оскарження запровадження воєнного стану та обмеження громадської свободи, то людина може звернутися з позовом до Європейського Суду з прав людини.

Отже, до основних напрямків державної політики у сфері захисту прав громадян у сучасній правовій державі є запровадження ефективних засобів забезпечення та захисту основних прав та свобод людини і громадянина. Щодо напрямків політики під час введення режиму воєнного стану, то ведення такого стану передбачає певне обмеження прав і свобод, проте, одночасно держава передбачає методи та напрямки захисту в разі порушення основоположних прав, які за Конституцією України визнаються незаконними.

Література

1. Полянський Ю., Рачинський А. Захист прав і свобод громадянина у сферах діяльності державної влади та управління// Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України /За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во УАДУ,1999. – Вип.1. – 336с.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю.В. Ковбасюка, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
3. Коршунова Н.В. Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01 ; Нац. акад. вн. спр., 2017. 240 с.
4. Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку гро-

мадянського суспільства : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.11.2007-№ 1035-р. Офіційний вісник України. 2007. № 89. Ст. 3284.

5. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : указ Президента України від 24.03.2012 № 212/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text>.

6. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n20>.

7. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>.

8. Деякі питання реформування державного управління України : розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-p#Text>.

9. Веймер, Л. Девід, Вайнінг, Р. Ейден Аналіз політики: концепції, практика / Пер. з англ. І.Дзюб, А.Олійник; наук. ред. О.Кілієвич. – К., Основи, 1998. – 654с.

SUMMARY

In the current legal power, the first head of the state is the security of defense and the realization of the rights and freedoms of the people and the bulk. By the method of such security, one can rely on directing the state's policy on the development of leading institutions. Strategies for increasing the effectiveness of mutual relations between state authorities and the population. Prote, in today's realities, I have an institute for the regime of the military hour, which by a singing rank I surround the rights and freedom of a person and a hromada. In such a way, we should analyze in a linear aspect, the directions of the current policy, as laid on the basis of the method of ensuring the realization of the fundamental rights and freedoms of people. Before such rights, one should consider various rights that stand for the physical foundation of an individual and that activity as an individual. Well, the rights of the hulk are determined by the state. Golovnya zavrannya tsikh rights - to secure the fate of the hulk in the state-political life with a way of giving you all the legal possibilities.

10. ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

11. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>